

Weerspiegelt de taal de samenleving?

Freek Van de Velde

Weerspiegelt het Nederlands de cultuur?

- Afkeer van pathos:
 - *In het algemeen kan men van drie grote Europese talen het volgende beeld gebruiken: het Frans is een taal waar de formulering als een handschoen zo strak om de inhoud past, terwijl in de Duitse taal die handschoen te wide is en in de Engelse te krap is. Wij, Nederlanders, hebben die Angelsaksische handschoen, alleen is hij bij ons nóg kleiner. [...] Het is of men roffelt op een te klein trommeltje of bazuingeschal wil laten horen uit een kinderfluit. Ik wil daarmee niet zeggen dat het Nederlands een gebrekkig instrument is. Ik bespeel het zelf en ben er zeer tevreden mee. Men moet er echter de melodie op blazen waarvoor het registers heeft en dan is het een zeer fijn instrument, dat alle nuances nauwkeurig overbrengt. Op een te luide toon bespeeld barst het in tweeën. (Uit: G. Bomans, 'Wat is een Nederlander?')*

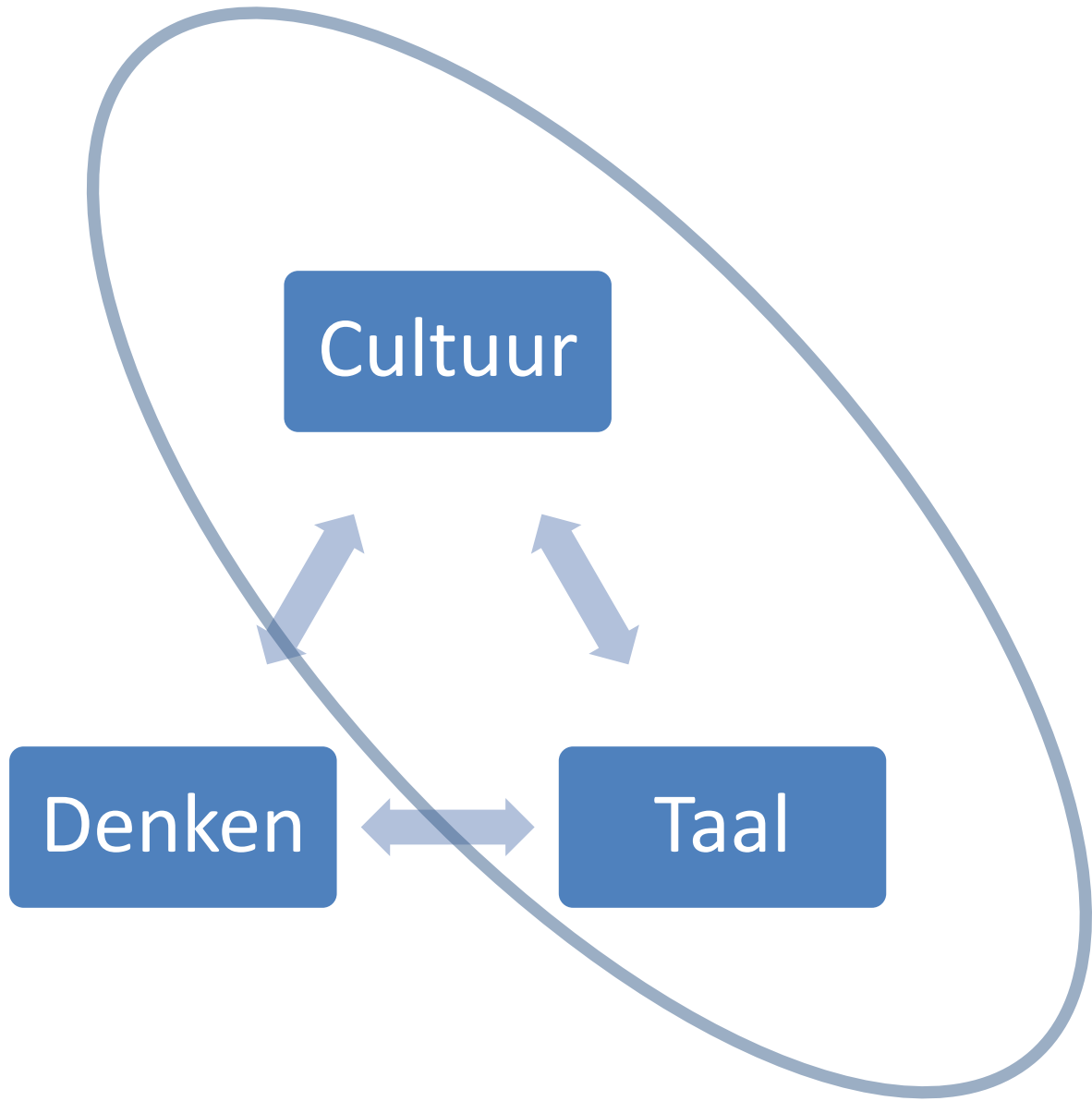
Cultuur

Denken

Taal

Cultuur

Denken

Taal

Populaire mythe

- Russisch *mne chotsjetsja pit* ('ik word gewild te drinken', in plaats van 'ik wil drinken'). "Slavisch fatalisme".
- Duitse liefde voor complexe technologie wordt weerspiegeld in de lange samenstellingen, zoals *Rechtsschutzversicherungsgesellschaften*
- Indo-Europese talen hebben genitieven omdat ze een obsessie hebben voor 'bezit'.
- De oude Grieken zijn filosofischer aangelegd, en maken een onderscheid tussen bepaalde en onbepaalde lidwoorden. De praktische Romeinen hebben geen lidwoorden.

Populaire mythe

LANGUE ET CULTURE

Flamands et Wallons pensent-ils différemment ?

Parmi les éléments qui façonnent un individu, la langue intervient, au même titre que la culture et l'éducation. A travers les nouvelles possibilités de l'imagerie cérébrale, on peut étudier la manière dont s'acquiert le langage. Et le mécanisme semble bien être le même pour toutes les langues – à l'exception peut-être de celles qui font appel aux idéogrammes, comme le japonais. Mais au niveau du fonctionnement de la pensée, il existe des nuances. Est-ce là que se cache la clé de nos querelles communautaires ? **KARIN RONDIA**

36

Un enfant qui apprend à parler va utiliser la langue qu'il entend autour de lui. Mais en même temps, il va apprendre à penser. Et forcément, sa manière de formuler ses pensées sera fonction des possibilités et des limites des structures de cette langue. Cette théorie ⁽¹⁾ pourrait-elle s'appliquer à notre sempiternel conflit linguistique ? Flamands et Wallons seraient-ils enfermés dans des manières

n'importe quel mot, car il suffit d'ajouter un -en à la fin. Prenez le célèbre Bob, celui qui ne boit pas en soirée pour ramener les copains sains et saufs : en néerlandais on peut dire « bobben », mais il serait impensable, en français, de dire « bobber ». Au plus court, on dira « faire le Bob ». Encore un substantif.

...ou qui donne du plaisir
« S'exprimer par l'action se traduit par un

Populaire mythe

- Frans doet meer met zelfstandige naamwoorden, Nederlands meer met werkwoorden.
- ‘S’exprimer par l’action se traduit par un comportement plus proactif, davantage tourné vers l’efficacité. Plus on va vers le sud, plus on parle et moins on fait... En français, le but est de penser, de parler, de faire le tour du problème et de le comprendre, et non de faire.’ Au risque de fâcher, prenons un exemple assez frappant: il paraît que les magistrats néerlandophones travaillent deux fois plus vite que leurs collègues francophones. Sans se prononcer sur le fond de la question, Henny Bijleveld y trouve une logique culturelle: là où les francophones prennent le temps d’échanger, de soupeser, d’argumenter... les néerlandophones utilisent leur langue comme un outil pour comprendre, décider et agir. (Rondia 2007: 36)

Wat zeggen taalkundigen?

- Meestal: scepsis of regelrechte afwijzing
 - Universele grammatica (Chomskyaanse benadering)
 - Angst voor crypto-racisme

- Maar ook: tegengeluiden (De Busser 2015)
 - O.a. sociolinguïstiek (Laboviaanse benadering)

Taalkundige dissidenten

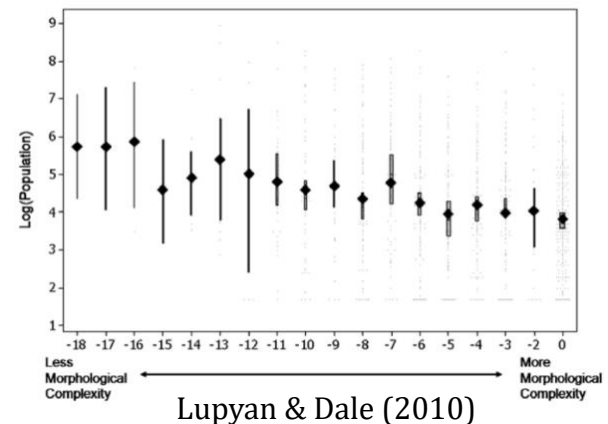
- "[A]nderzijds hebben de dialecten een opvallend gebrek aan abstractievermogen, zozeer zelfs dat ze in het algemeen slechts dat benoemen wat van de norm afwijkt (...). Ze hebben dan ook vaak een grote verscheidenheid aan woorden om verschillende nuances te benoemen, terwijl de naam voor de algemene soort ontbreekt. Vandaar dat de betekenaars die in het A.B. een generaliserende betekenis hebben, deze in de dialecten missen (...). Voor een Brabantse boer zijn beeste alleen koeien." (A. Weijnen, Nederlandse dialectkunde, 1958: 25)

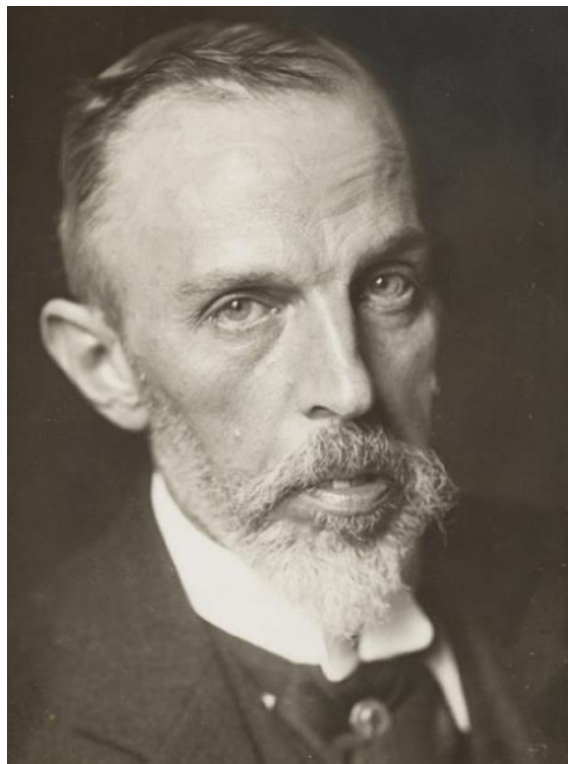
Taalkundige dissidenten

- "[A]nderzijds hebben de dialecten een opvallend gebrek aan abstractievermogen, zozeer zelfs dat ze in het algemeen slechts dat benoemen wat van de norm afwijkt (...). Ze hebben dan ook vaak een grote verscheidenheid aan woorden om verschillende nuances te benoemen, terwijl de naam voor de algemene soort ontbreekt. Vandaar dat de betekenaars die in het A.B. een generaliserende betekenis hebben, deze in de dialecten missen (...). Voor een Brabantse boer zijn beeste alleen koeien." (A. Weijnen, Nederlandse dialectkunde, 1958: 25)
- "Luria en Vygotsky (1992: 63) stelden vast dat nog primitief levende Lappen een enorm grote woordenschat hebben voor de dingen uit hun onmiddellijke leefwereld. Zo had één van de Noordelijke primitieve volkeren in Noorwegen, nl. de Sami, een speciaal woord voor een rendier van 1 jaar oud, en zo telkens ook voor een rendier van 2, 3, 4, 5, 6 tot 7 jaar. Ze hadden 20 woorden voor ijs, 11 voor koude, 41 voor sneeuw in al zijn verschijningsvormen en 26 werkwoorden voor vriezen en dooien." (Dirven & Verspoor 1999: 156-157)

Taalkundige dissidenten

- Germanen spreken met fricatieven omdat ze woest en onstuimig zijn: *piscis* (Latijn) vs. *fisks* (Gotisch). (J. Grimm). Blasi et al. (2019): ontstaan van labiodentale fricatieven (*f*, *v*) ~ post-neolithische dieetveranderingen: meer overbeet door zacht voedsel
- Pirahã: geen uitgebreid getallensysteem, geen tempussysteem, geen onderschikking ... (Everett), omdat de sprekers alleen interesse hebben in onmiddellijke ervaringen
- Taalvariatie is groter in streken waarin er veel parasieten zijn (Fincher & Thornhill 2008: 1293, De Busser 2015: 20), omdat gevaarlijke ziekten als een sociale splijtzwam kunnen werken
- Grote talen zijn minder complex:

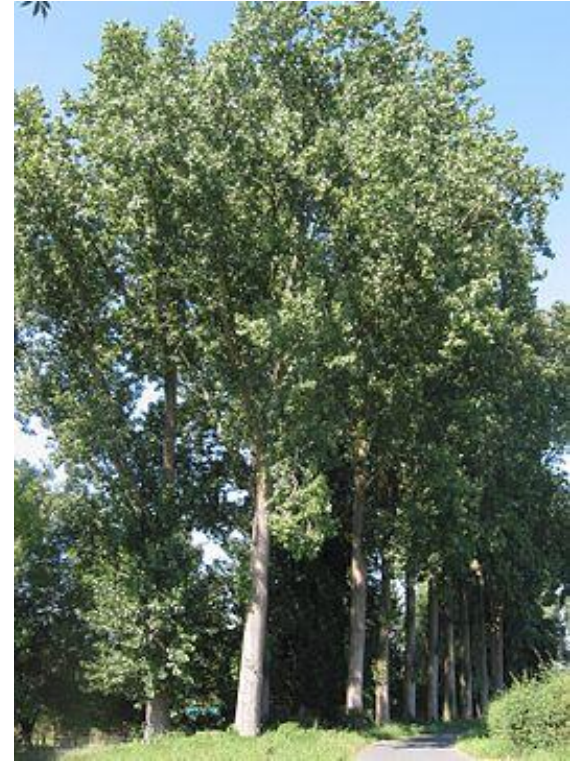
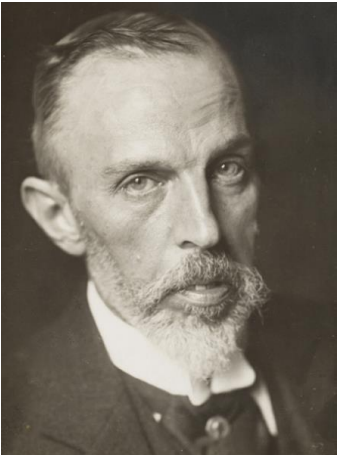

Namen van planten

"Om mijn oud woonhuis **peppels** staan"

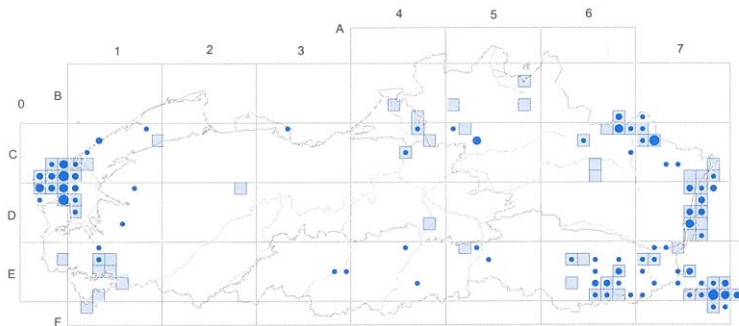
J.H. Leopold
(1865 - 1925)

Populier (*Populus*), ook wel **poppel** of **peppel**, is een **geslacht van loofbomen** uit de **wilgenfamilie** (*Salicaceae*).

Namen van planten

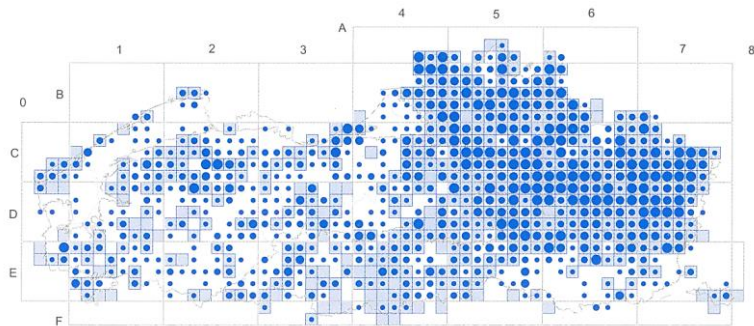
Sleutelbloem

correlation coefficient and p-value
for Spearman's rank correlation

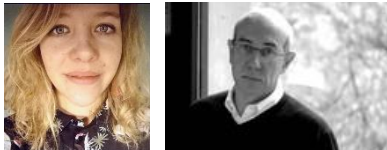
local relative frequency km squares 1972–2004	–0.220 p < 0.001
global absolute frequency km squares 1972–2004	–0.261 p < 0.001
global absolute frequency hour squares 1939–1971	–0.206 p < 0.001
global absolute frequency hour squares 1972–2004	–0.255 p < 0.001

Populier

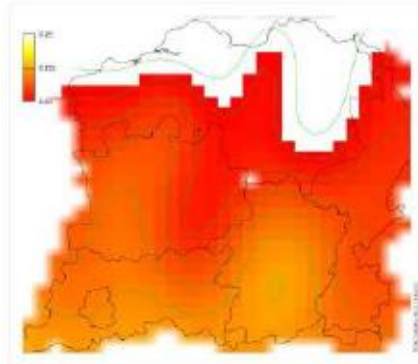

Hoe minder een plant voorkomt in een regio, hoe meer verschillende namen ervoor gebruikt worden.

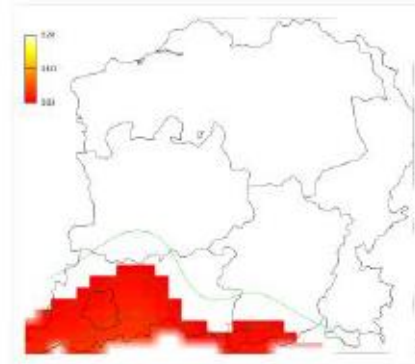
(Franco & Geeraerts 2019)

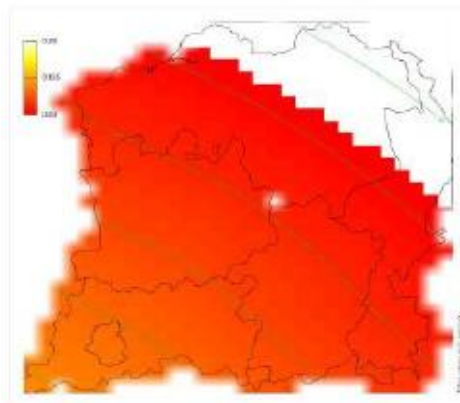
Verengelsing, verfransing ...

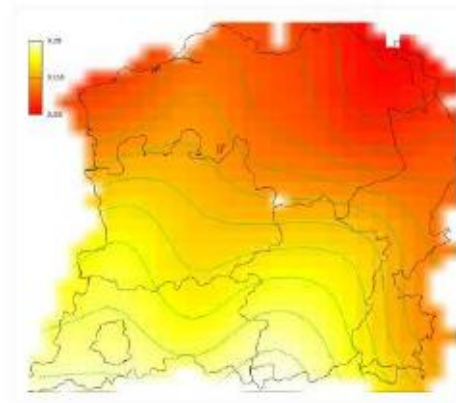
maatschappelijk gedrag,
school & onderwijs

karakter & gevoelens

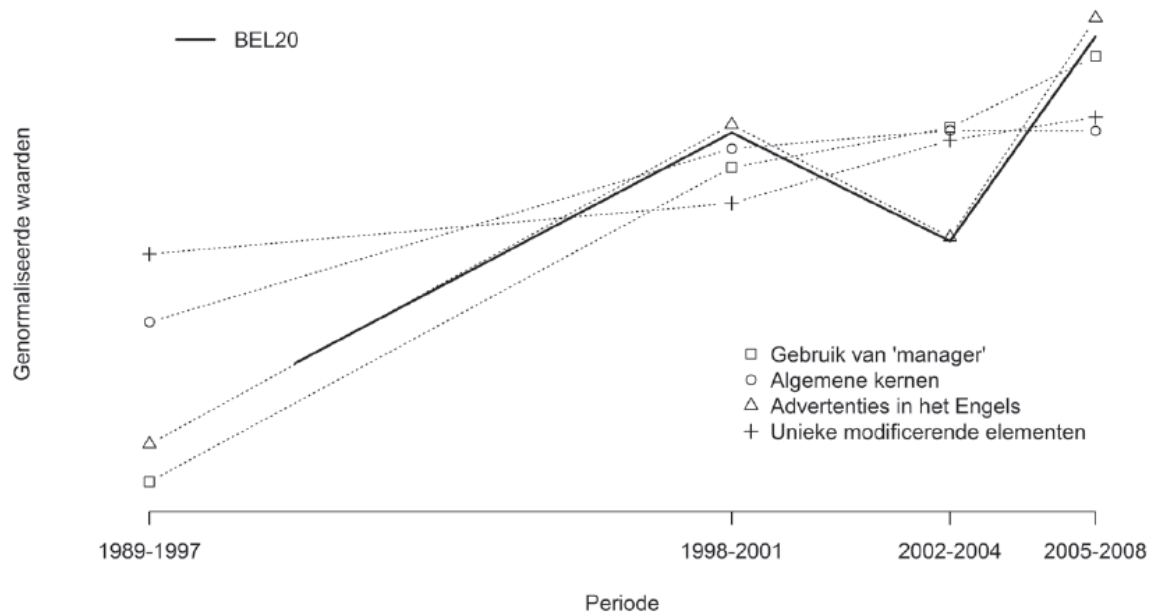

kerk & geloof

kleding & persoonlijke verzorging

Verengelsing, verfransing ...

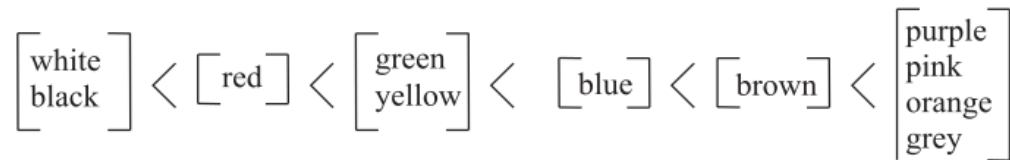
Figuur 1: Taalgebruik in functietitels in relatie tot de conjunctuur

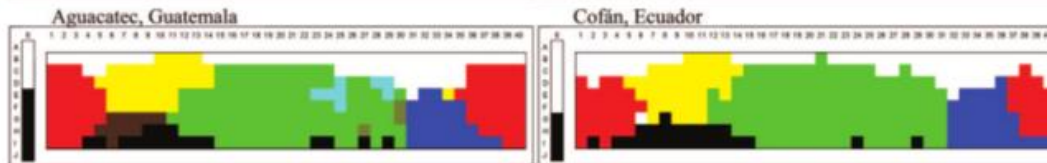
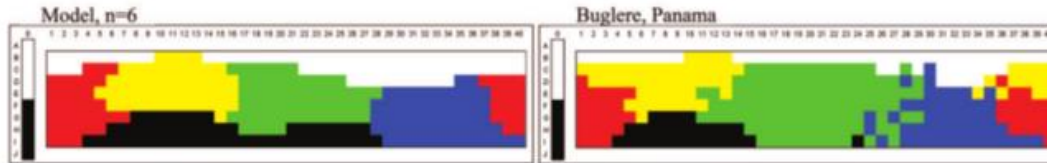
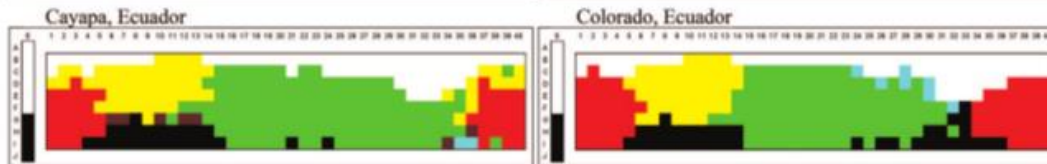
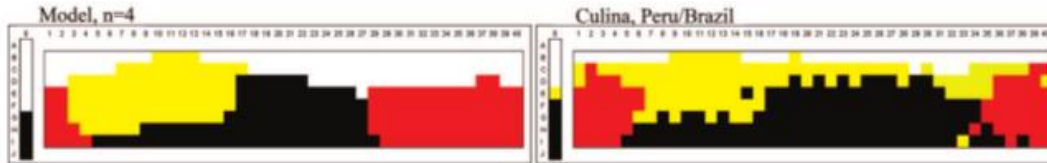
Zenner et al. 2014.

Kleuren

- Pioniersonderzoek van Berlin & Kay (1969)

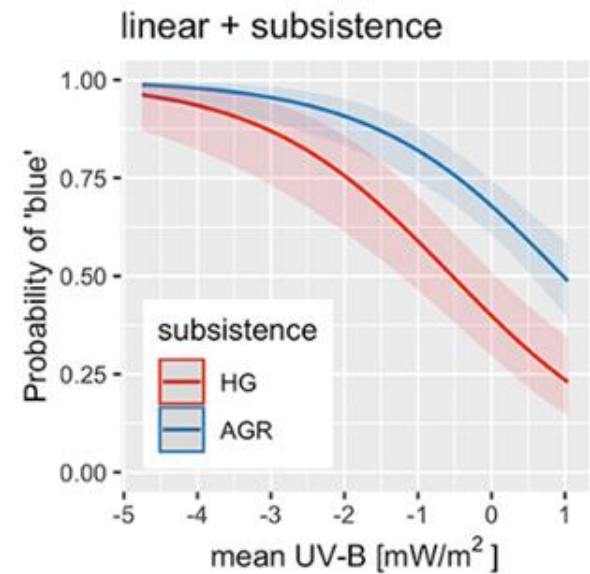
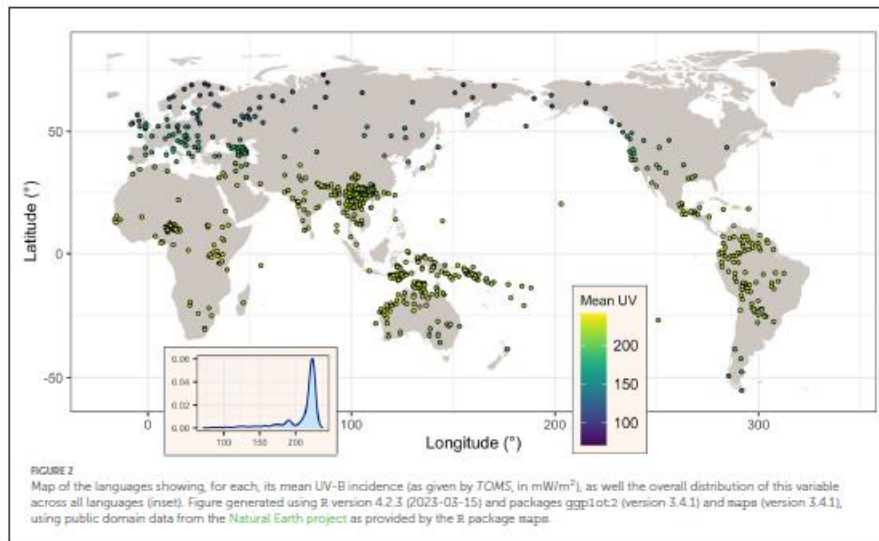
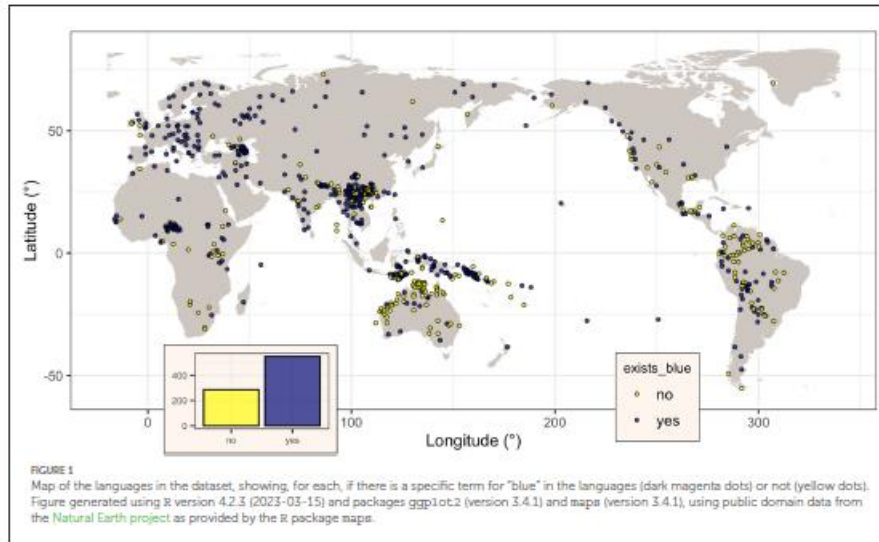

Corpusonderzoek in het Nederlands

	nondeclined	#	%	declined	#	Sum
black	<i>zwart</i>	6377	13.02	<i>zwarte</i>	42591	48968
white	<i>wit</i>	4917	12.16	<i>witte</i>	35509	40426
red	<i>rood</i>	4215	7.34	<i>rode</i>	53230	57445
green	<i>groen</i>	4309	14.81	<i>groene</i>	24775	29084
yellow	<i>geel</i>	1852	6.90	<i>gele</i>	24971	26823
blue	<i>blauw</i>	2153	12.16	<i>blauwe</i>	15545	17698
brown	<i>bruin</i>	1420	18.41	<i>bruine</i>	6294	7714
grey	<i>grijs</i>	1313	13.83	<i>grijze</i>	8179	9492
purple	<i>paars</i>	449	8.00	<i>paarse</i>	5162	5611
pink	<i>roos</i>	112	1.80	<i>roze</i>	6112	6224
orange	<i>oranje</i>			<i>oranje</i>		2675

Table 1: Colour adjectives in prenominal position

Meer uv, minder blauw

Gender

Piersoul, J. & F. Van de Velde. 2022. 'Men use more complex language than women, but the difference has decreased over time. A study on 120 years of written Dutch'. *Linguistics* 61(3): 725-747.

59 vrouwen, 58 mannen (1880-1999), Tscan software (Kraf & Pander Maat 2009; Pander Maat et al. 2019)

Linear mixed models

- Linear Mixed Models

- $\text{scale}(\text{Complexity}_{\text{Size}}) \sim \text{scale}(\text{YEAR}, \text{center}=\text{TRUE}, \text{scale}=\text{FALSE}) + \text{Sex} + \text{scale}(\text{YEAR}, \text{center}=\text{TRUE}, \text{scale}=\text{FALSE}) : \text{Sex} + (1|\text{AUTHOR})$
- $\text{scale}(\text{Complexity}_{\text{Freq}}) \sim \dots$
- $\text{scale}(\text{Complexity}_{\text{D-level}}) \sim \dots$
- ...

$$\frac{(C_{ij} - \bar{C})}{\sigma_C} = (\beta_0 + u_{0ij}) + \beta_1(\text{Year}_{ij} - \overline{\text{Year}}) + \beta_2 \text{Sex} + \beta_3((\text{Year}_{ij} - \overline{\text{Year}}) * \text{Sex}) + \varepsilon_{ij}$$

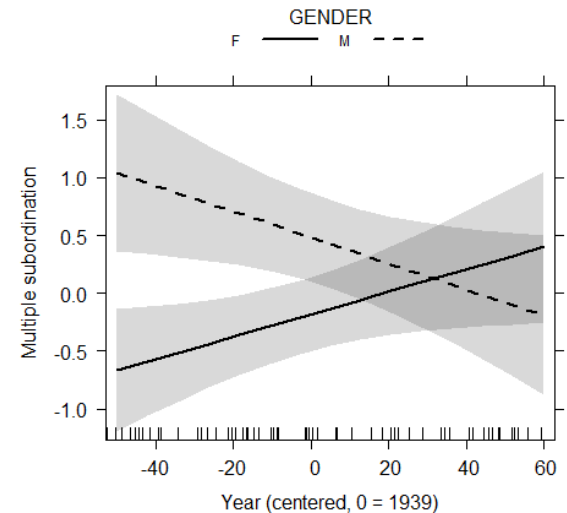
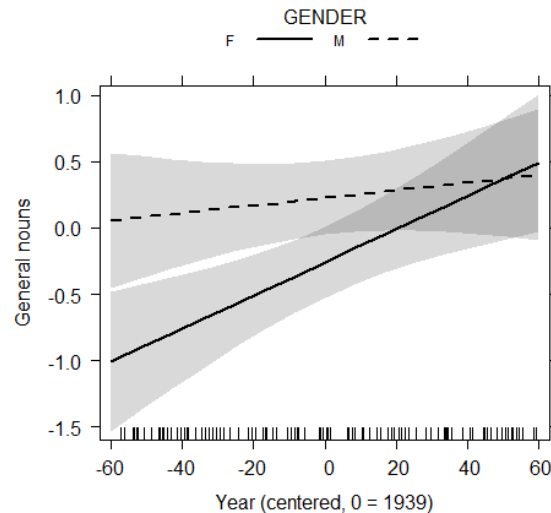
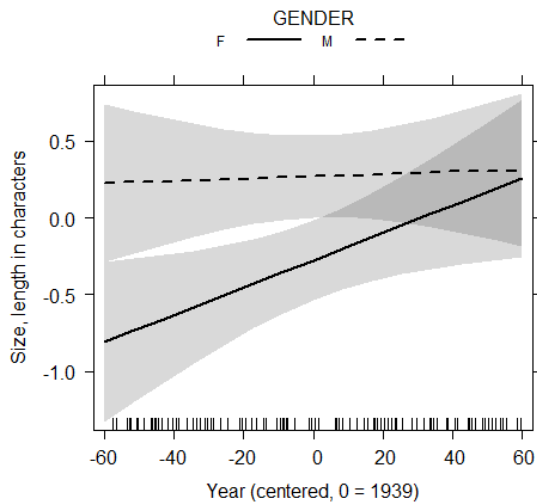
$$u_{0,i} \sim N(0, \sigma_{u_0}^2)$$

$$\varepsilon_{1,i} \sim N(0, \sigma_{\varepsilon}^2)$$

- z-scored complexity metric C for author i, observation j
- intercept
- by-author intercept adjustment
- coefficient for Year (centered)
- coefficient for Sex (dummy-coded)
- coefficient for interaction effect
- error term

Resultaten

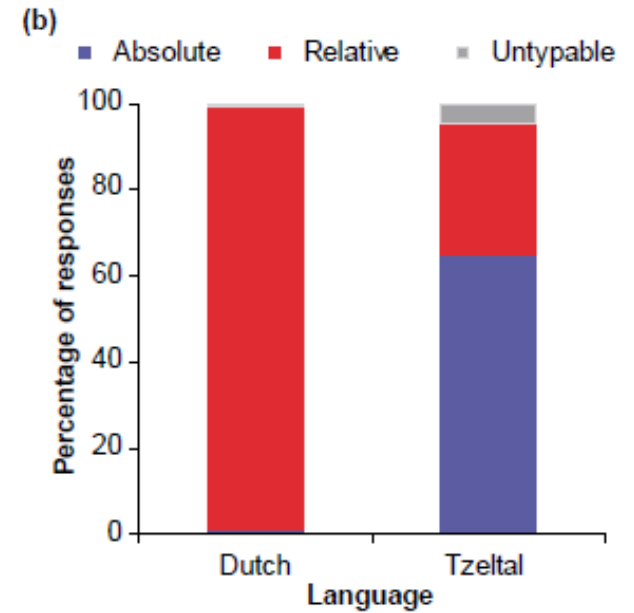
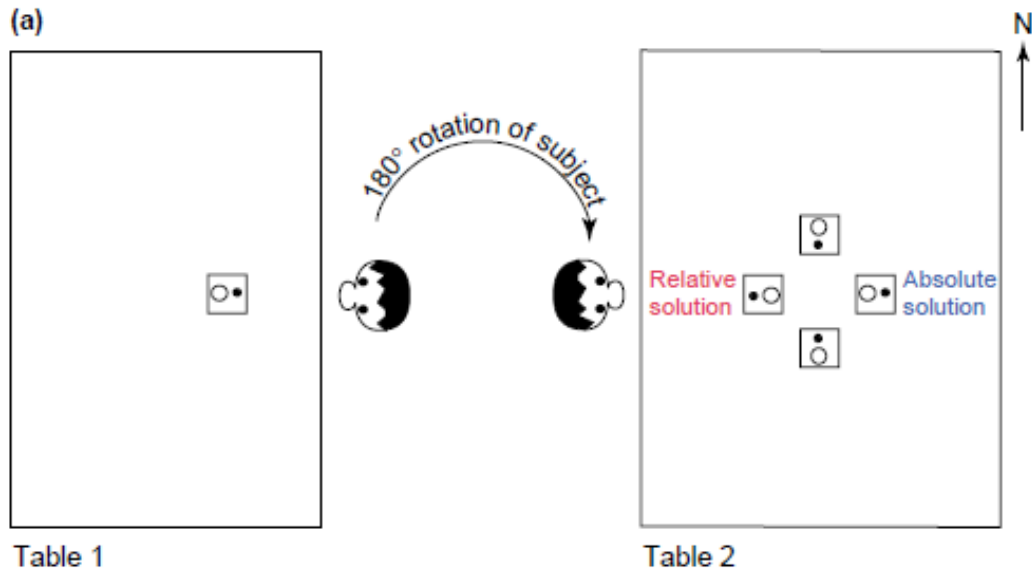
- Mannen gebruiken doorgaans complexere taal dan vrouwen (behalve op vlak van lexicale diversiteit)
- De verschillen zijn afgenomen door de tijd heen, wellicht t.g.v. afnemende 'gedragsdimorfie'

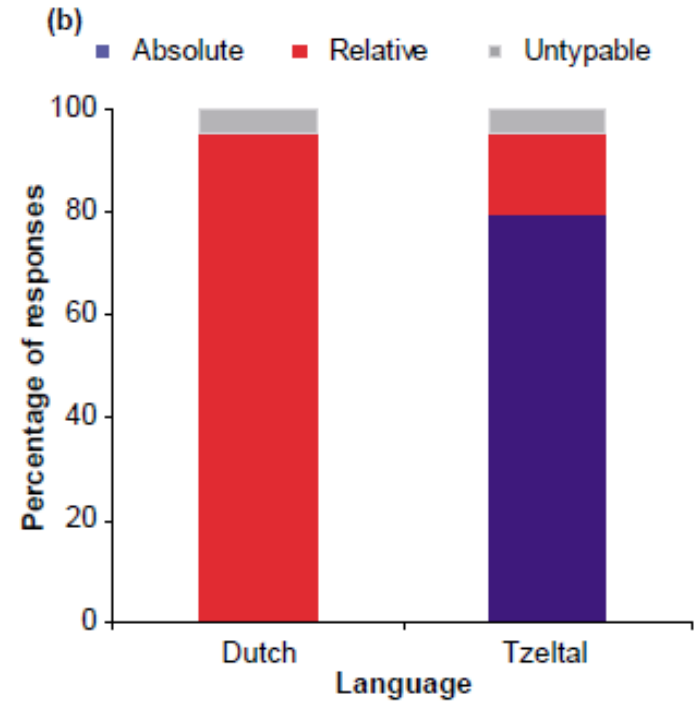
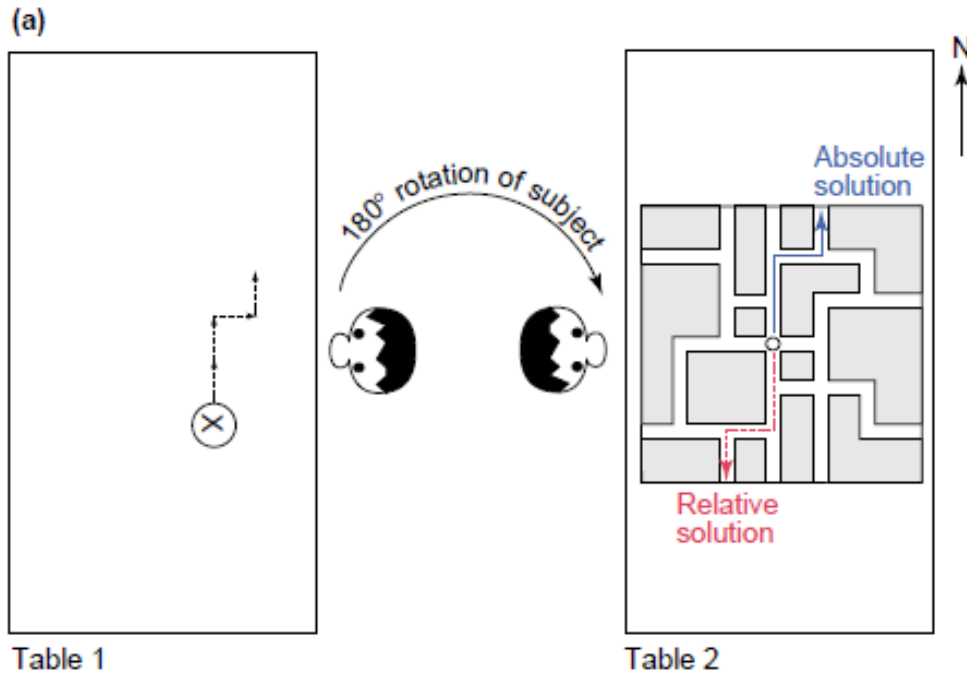
Ruimtelijk referentiekader

- "Er zit een mier op je zuidoostelijke knie"
- Culturele verschillen
- Spectaculaire resultaten: windrichtingen aanduiden in een kamer zonder ramen

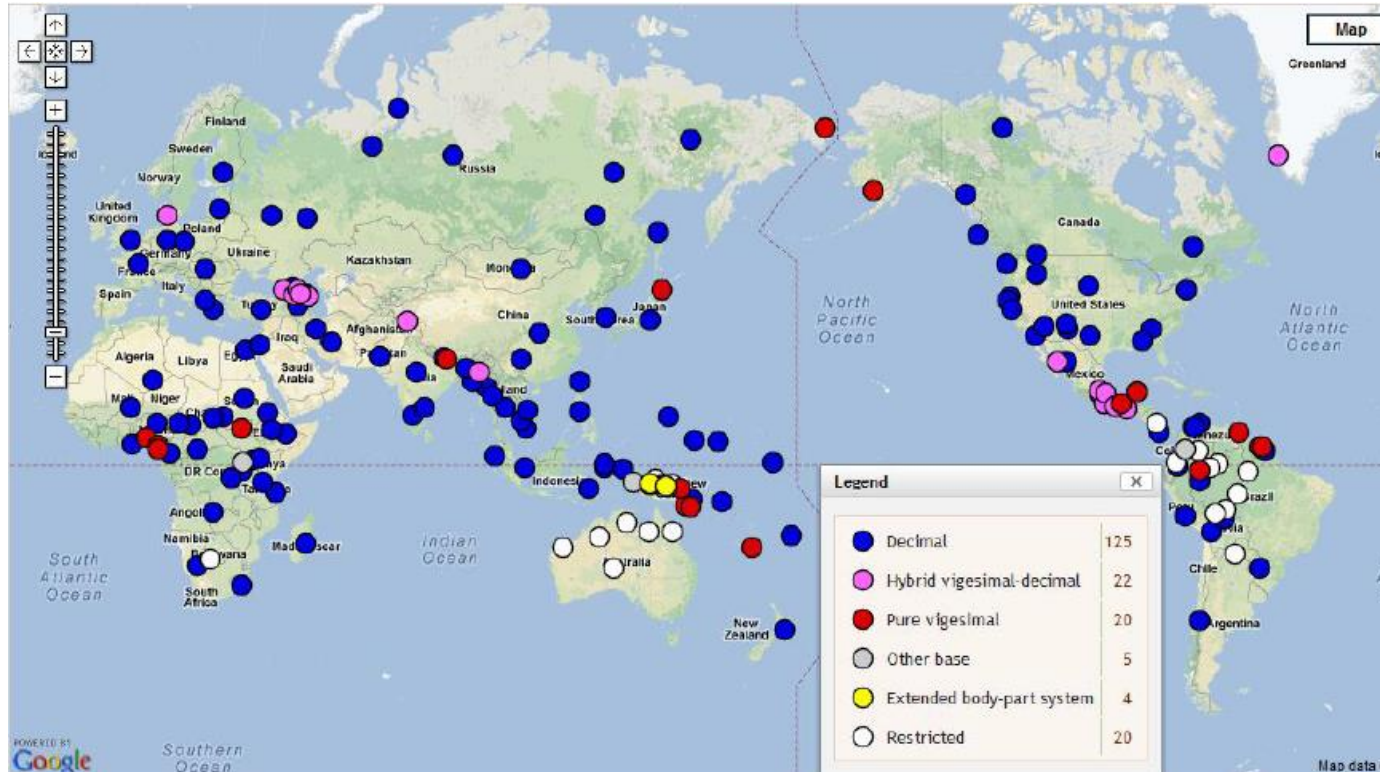
Ruimtelijk referentiekader

Ruimtelijk referentiekader

Telwoorden, afgeleid van lichaamsdelen kaart WALS (Comrie 2011)

Numeral base: $xn + y$

- achtdelig: ruimte tussen vingers (om iets tussen te houden)
- tiendelig: vingers
- twaalfdelig: vingerkootjes (tellen met duim)
- twintigdelig: vingers en tenen
- grammaticalisatie 'hand' > 'vijf' (Heine & Kuteva 2002:166)

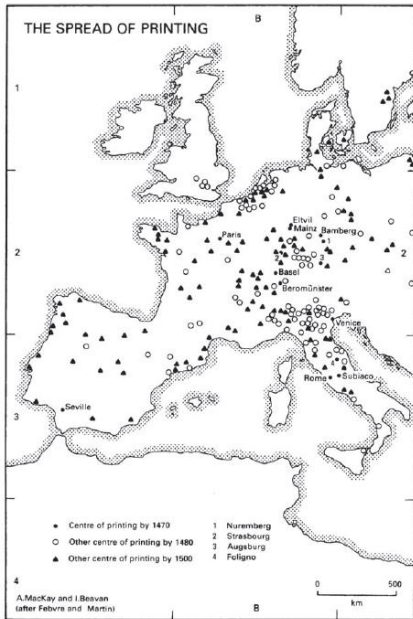
Terugloop-effecten

- Heeft de taal een impact op de samenleving?

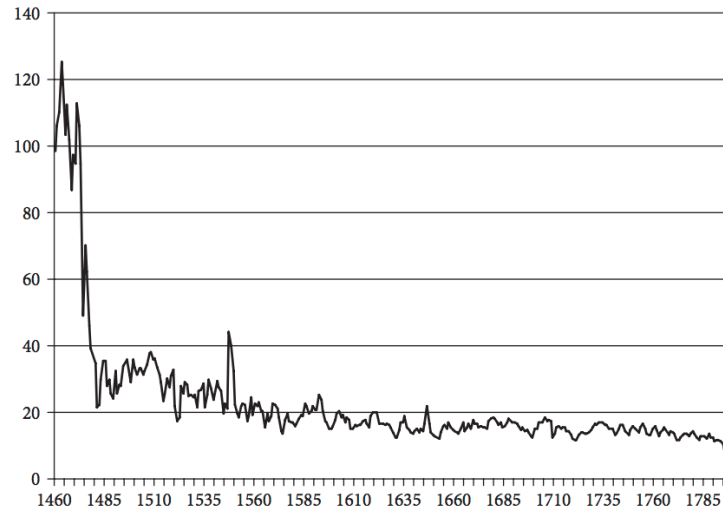
Boekdrukkunst

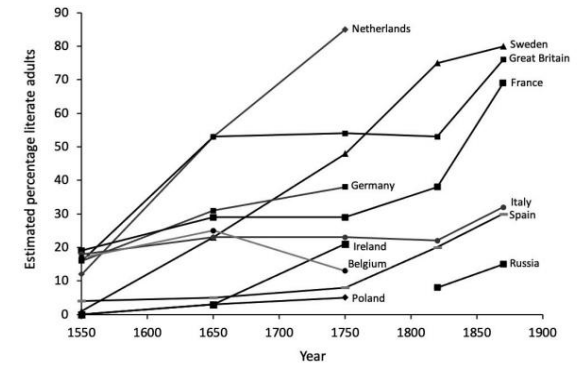
Boekdrukkunst

De verspreiding van de drukpers
(Mackay & Ditchburn 1997: 235)

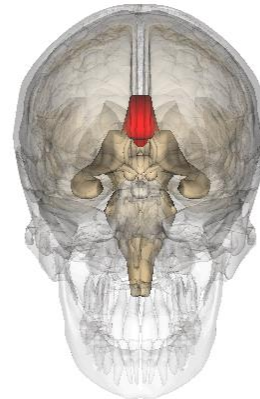
Schatting van de reële prijs van Nederlandse boeken tussen 1460 en 1800 (1460/74 = 100) (Van Zanden 2009)

Geletterdheid in (Vroeg-)Modern Europa,
Henrich (2020: 8)

Effecten van geletterdheid

- Brein
 - Impact op hersenen
 - Grotere empathie
 - meer analytisch redeneren
- Beschaving
 - Verlichting
 - Flynn-effect
 - WEIRD (Western, Educated, Industrialized, Rich, Democratic)

Categorisch denken

Categorisch denken

- Oplopend effect voor verschil Oosten – Westen
- Oplopend effect voor opleiding
- Parabolisch effect voor leeftijd

Verder lezen

Van de Velde, Freek. 2024. *Wat taal verraad*. Leuven: Lannoo Campus.

Van de Velde, Freek. 2021. 'Weerspiegelt taal cultuur?'. *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde (TNTL)* 137(1): 73-80.